

Er vi bange for modige børn?

Af Ulla Liberg

Emile er
arbejdsom,
mådeholden,
tålmodig,
bestemt og
fuld af mod.

Rousseau

Inspirationen til dette essay er et frø, som blev sået for mange år siden. Da jeg var ung nyuddannet pædagog, læste jeg meget af det, der var skrevet af og om Karen Blixen. Dengang blev jeg særlig optaget af det, hun skrev og tænkte omkring *mod* kombineret med den modige måde, hun levede sit eget liv på som kvinde i begyndelsen af det 20'ende århundrede. Jeg hæftede mig bl.a. ved, at hun mente, at børn skulle opdrages til at være modige, en ud fra hendes livserfaring undervurderet egenskab i mål for opdragelse.

Nu har jeg genlæst Karen Blixen for at finde tilbage til det citat, der gjorde så stort indtryk på mig som helt ung. Det er indirekte lykkedes. Else Brundbjerg har i en bog om Karen Blixen fortalt, at hun i et interview i 1942 har sagt: "Mod er menneskets svar på livet" og at mod var det, hun mest manglede hos sin samtids mennesker. Videre har hun sagt til Thorkild Bjørnvig, da hun ville have ham til at forstå nødvendigheden af at være modig: "Det er derfor alle er så ulykkelige, fordi modet ikke bliver regnet for noget. Nutidens mennesker bliver opdraget til alt muligt, bare ikke til at være modige. Det er ikke rigtigt og ikke fint, og derfor kan ingen blive rigtig lykkelige mere, for så må man jo også løbe risikoen at blive virkelig ulykkelig. Og det er der såmænd heller ingen, der er. Nej, der skal mod til at være lykkelig." Et andet sted skriver Karen Blixen: "Der skal fantasi til at være modig, i øvrigt også mod til at have fantasi."

Heller ikke i dag er mod et ord, der figurerer i den pædagogiske debat. En årsag til, at børns mod sjældent indgår i de pædagogiske diskussioner, kan være at det er imod et af institutionernes formål, som er at beskytte og passe på børnene.

I de utallige virksomhedsplaner fra daginstitutioner jeg har læst, er jeg aldrig stødt på sætninger som "at vi vil støtte udviklingen af modige børn." Der er ingen tvivl om, at der er en sammenhæng mellem mod og mange af de pædagogiske begreber, der gennem årene er indgået i institutioners målformuleringer, som selvtillid, selvværd, selvforvaltning, selvbestemmelse. De rummer også elementer af mod, men jeg har her valgt at fokusere på begrebet mod, belyst fra forskellige vinkler og i forhold til både børn og voksne i institutionerne. Jeg har ikke ambition om at kunne komme hele vejen rundt om selv dette forholdsvis afgrænsede område, men håber at mine begyndende refleksioner om emnet vil inspirere læseren til selv at gå videre. Børnene har brug for voksne, der er opmærksomme på at skabe nye måder, hvorpå børnene kan udvikle deres fysiske og psykiske mod.

Hvis ikke der kommer ord på de mere "bløde" områder af pædagogikken, kan det let blive de mere umiddelbart målbare og intellektuelle sider, der kommer på

KAREN BLIXEN

Den som
intet vover
– intet vinder

dagsordenen og diskuteres, f.eks. i forhold til lære-planer for området. Der er så meget andet, der er spændende at følge hos et barn, der vokser op, og her har jeg så valgt at genoplive min gamle interesse for udvikling af mod.

At være modig

Hvad er mod egentlig? I ordbogen står der: "sindstilstand præget af åndelig styrke og fasthed så at vedkommende ikke viger tilbage på grund af (udsigt til) fare, andres vrede, misbilligelse."

Der findes mange udtryk, vi bruger i daglig tale som siger noget om forskellige former for mod: "at tage mod til sig", "at have mod på noget", "at holde modet oppe", "at tabe modet", "være ved godt mod."

Da jeg gik i gang med mere systematisk at søge litteratur på emnet *mod*, var en af de bøger, jeg stødte på, "Risk and our pedagogical relation to children" en spændende bog skrevet af den amerikanske forsker Stephen J. Smith. Han bruger ordet "Risk-taking" – at tage chancer og opdeler det i fem hovedområder. Jeg har kun taget en eller et par af hans eksempler med i en parentes på, hvad de enkelte fem hovedområder dækker: Fysisk (sport...), følelsesmæssig (blive forelsket el. vred...), social (være ærlig, sige nej...), intellektuel (tillade fejl, udvikle nye ideer...) og til sidst finansiel (starte virksomhed, låne penge). Alle meget relevante, og hvis man ser på den sidste en vigtig faktor i Karen Blixens liv på den afrikanske farm, men i denne sammenhæng er den finansielle irrelevant.

Når jeg taler om mod, er det altså mod på mange planer. Der er både de situationer, hvor der er brug for fysisk mod, til at overvinde den umiddelbare usikkerhed på, hvordan det vil gå. Det kan være situationer, som at turde løbe på ski ned af en stejl bakke, at stille sig op og synge en sang, men også at sige ja til en svær opgave.

Men mod er også det modsatte; at turde sige nej. Det kan være at sige fra overfor en magtfuld person og måske derved blive upopulær. At være imod en given udvikling kan kræve mod og også at være tro overfor sig selv kan indebære mod. Det særligt danske fænomen Janteloven, hvor der ligger en stræben efter middel-mådigheden, kan gøre det svært at være en ener.

Holger Henriksen har skrevet en lille spændende bog "Civil courage" hvor han fremhæver betydningen af at have styrke til at bryde med forventningerne, at turde skuffe andre og give afkald på accept, sympati og popularitet, hvis det er nødvendigt for at ikke menneskeværdigheden krænkes. Den civile courage betyder,

---

Vi må jo huske,
at en udvikling
altid er en
bevægelse fra
noget kendt,
der giver en vis
tryghed, over
mod det nye
og ukendte,
der giver
utryghed. Det
gælder livet
igennem.

Leif Moustén

EMIL FRA LØNNEBERG

At vove er at
miste fodfæste
et kort øjeblik
– ikke at vove
er at miste
livet.

Søren Kirkegaard

siger han, både indsigelsesret, modstandsret og solidaritet, hvis menneskeværdigheden krænkes. Han mener også, at det at kunne handle med en sådan courage er en vigtig opgave for skolerne at udvikle.

Ud fra denne synsvinkel kunne det, at nogle skoler klager over, at de børn, der kommer fra institutionerne, ikke er skoleparate til at indordne sig i en gruppe, ses. Nogle er måske bare modige og gode til at give udtryk for, hvad de vil og ikke vil og har brug for en mere udfordrende skole.

Lige fra vi er små, tiltrækkes vi af litteratur, der giver modeller for det at være modig. Det ville blive omfattende, hvis jeg skulle remse alle de mange inspirationskilder op, som har været en del af min opvækst. Her er nogle eksempler: der er mange af H.C. Andersens eventyr, f.eks. Klods-Hans, Astrid Lindgrens modige figurer som Pippi, Emil, Brødrene Løvehjerte eller Ronja Røverdatter. Senere som ung var det Endes "Momo" eller Frodo og Sam i "Ringenes herre" af Tolkien, og nu som voksen er det fascinerende at læse om en Dina hos Herbjørg Wassmo eller en Arnt hos Jan Guilleau. Det er svært at vide, hvordan disse læseoplevelser med modige mennesker påvirker ens liv. Måske er det fra "Gummitarzan", at en dreng, jeg kender, fik denne replik til en stor dreng, der kaldte ham en lille lort, "det er vel bedre at være en lille lort end en stor lort". Humor fungerer her som en meget afvæbnende form for mod.

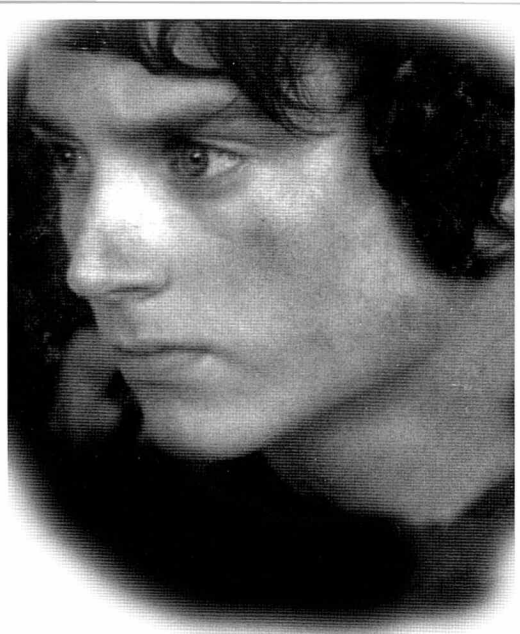
Men det er ikke nok at læse om modige mennesker for at udvikle eget mod. Mod udvikles kun ved at få mulighed for at være modig. Får børn det i dagens daginstitutioner?

Børns mod i institutioner

Når børn vælger at være modige er det ofte forbundet med spænding, måske er det ønsket om denne spænding, som driver mennesker til at turde det svære. Men hvor kommer modet hos den enkelte fra og hvordan udvikles det?

Hvad det indebærer, at være modig er meget individuelt. Derfor kan det forbavse en, når nogen synes, "der var du modig", fordi du måske selv synes, du var modig på helt andre områder end dem, som er synlige for andre mennesker. Vi kan altså ikke definere, hvad der er modigt eller ikke modigt for andre. Derfor må modet komme indefra dvs. opleves meningsfuldt for den enkelte. Det er ikke en hjælp at blive skubbet af en anden, "for det kan han sagtens sige, han er ikke mig".

En af de begrundelser, jeg ofte har hørt for at samle børnene og spørge om weekendoplevelser er, at børnene skal lære *at turde* sige noget i større forsamling-

FRODO FRA
RINGENES HERRE

er. Men gør de så det, eller er det tværtimod sådan, at de kommer til at hade det? Mest det sidste, siger de mere generte børn, hvis man spørger dem som voksne. Nogle pædagogstuderende fortæller, at ved enhver runde springer barndommens sved frem, når det nærmer sig deres tur. Så selv om mod er noget, der udvikles ved at handle, skal det være frivilligt. Ikke under pres ovenfra.

Det lille barn har i nye situationer ofte brug for voksne, som det kan søge tilbage til i sikkerhed, når det går på erobringstogt ud i en spændende verden. Jo mere børnene er sikre på, at vi er der som base, desto større er deres mod til at undersøge ting og andre mennesker.

Det lille barn er ofte fyldt med mod og livsappetit, og vi andre løber nogen gange i hælene for at hindre, at dette mod giver for mange skrammer, fordi børnene ikke kan forudse, hvad der kan ske og hvilke konsekvenser, deres handlinger kan få. Men måske er vi for forsigtige, så de ikke får nok egne erfaringer på det fysiske plan. De må godt få både buler og en våd sok, det hører med til en god barndom. Derimod får de ikke meget hjælp med at udvikle det psykiske mod til f.eks. at sige fra overfor stærkere børn. Det sidste bygger jeg bl.a. på den store forekomst af mobning, der er blandt børn her i landet. Her kunne de voksne godt være mere nærværende og ruste medløberne til at turde sige fra. For selve mobbofferet er det ikke et spørgsmål om mod, der er virkelig brug for hjælp fra voksne til at stoppe mobningen.

Men at sige fra og udskille sig fra mængden ved at sige nej er krævende. Man skal faktisk være temmelig tryk for at turde være imod. Den trykthed kan andre børn også være med til at give: "Min bedste ven kan li' mig, uanset om jeg vil være med eller ej." Den betingelsesløse kærlighed er et vigtigt fundament for følelsesmæssigt mod. At turde vise man føler sig afvist, skuffet, svag, vred – kræver trykthed og mod.

Derfor kan en god måde at støtte udviklingen af modige børn være at støtte dem i udviklingen af deres venskaber i børnegruppen, men også at være opmærksom på om det enkelte barn overhovedet har en tæt relation med nogen af de voksne. Det kræver mod at være tro mod sig selv, hvis man er usikker på, hvordan omgivelserne vil reagere. Det er vel også derfor, at det tit tager noget tid, inden et nystartet barn tør være rigtig ked af det ved afsked med forældre. "Kan og vil de voksne i institutionen overhovedet trøste mig?"

Et barn, der er imod at blive afleveret, kan være en svær situation at klare for forældrene, men det kan også være svært for pædagogerne. Kan de bære den afvisning, der ligger i, at børnene ikke vil være hos dem? Må børnene i det hele

---

Mod er
vovestykket at
kunne mere,
end man kan.

Heinrich Wiesner

Der skal
storhed, mod
og æresfølelse
til for at være
sig selv og for
at være sig selv
tro – især når
omstændig-
hederne gør
det svært.

Mogens Pahus

PIPPI LANGSTRØMPE

RONJA
RØVERDATTER

Giv mig styrke
til at acceptere
de ting jeg ikke
kan ændre.
Mod til at
ændre de ting
jeg kan – og
visdom så jeg
kan kende
forskell.

Kinesisk ordsprog.

taget øve sig i at sige fra overfor voksne i hverdagen, eller bliver de så bare oplevet som besværlige?

Det kan også kræve stort mod at sige ja. "Tør jeg sige ja, uden at vide om jeg kan eller kan lide det, der skal i gang nu, eller er det sikreste at sige nej." Det er en kunst at skabe en stemning, som gør det sjovt at prøve nye ting, og her er det ikke så meget ord, der gælder. Den nonverbale kommunikation er ofte en meget stærkere vej til at motivere til at turde. Det kan være et nik, et smil, en hånd, øjne der ser, ører der lytter. Ord kan så let blive til ros "du er så stor og dygtig, det klarer du sagtens" og dermed til en vurdering, som på længere sigt skaber en afhængighed af andres vurdering.

Karen Blixen siger som tidligere nævnt "at der skal mod til at have fantasi". Dette mod viser børnene i høj grad, når de leger, derfor er det også et faresignal, hvis et barn ikke tør give slip, lade sig opsluge og kan fordybe sig i en leg.

De voksne kan på forskellige måder understøtte modet til at give sig hen til en fantasiverden bl.a. gennem eventyr, drama- og bevægelseslege.

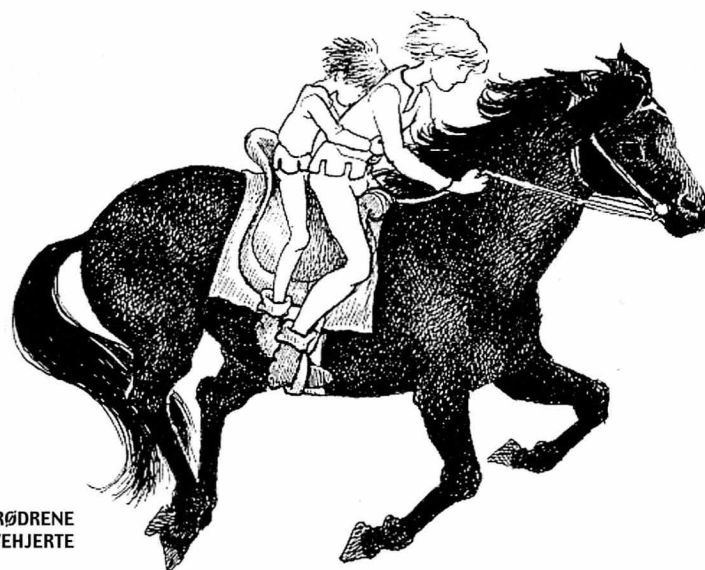
Jeg så for nylig en cirkusforestilling i en børnehave. Cirkusdirektøren var en meget lille dreng med en stor hat. Da han så alle tilskuerne, skulle han ikke sige noget. Men en tryk voksenhånd gjorde, at han ved tredje nummer præsenterede nummeret meget lavt og den voksne sagde "og Mads siger, at nu kommer de flotte cirkusheste" og så gik det fremad og stemmen fik mere mod. Han vil nok se tilbage på denne oplevelse som en succes, fordi han klarede den trods alt, det var modigt at prøve at gå ind igen. Jeg tror, de fleste har den slags oplevelser af svigtende mod i bagagen, men måske savnede en tryk voksenhånd til hjælp for at overvinde og gå videre uden et nederlag i bagagen. Der er mange måder, de voksne kan hjælpe børnene med at udvikle deres mod.

Pædagogiske konsekvenser

En anden af måderne, pædagogerne kan være aktive på, er gennem den måde institutionen er indrettet både inde og ude. Her skal være mulighed for udfordringer og at tage chancer i en vis form for sikkerhed.

Samtidig synes jeg, man skal være forsigtig med at overtage udfordringer, som på pseudomåder skal afspejle en mere voksenpræget verden, for at det derigennem skal virke spændende.

På mig virker det kunstigt at en børnehave laver en klatrevæg med dupper i tumlerummet, eller at fritidshjem tager på overlevelsestur. Børnehavebørnene skal prøve at klatre i træer, på store sten, i tove og ikke begrænses til en væg i et

BRØDRENE
LØVEHJERTE

rum, og de større børn skal ud og sove i naturen, lave mad på bål osv. Men hvorfor kalde det en overlevelsestur? Et godt eksempel på en udfordrende klatretur er pædagogens historie i Søren Smidts artikel i dette nummer.

Naturen rummer uendelige muligheder for fysiske udfordringer for alle aldre, og måske er det en af de største gaver, vi kan give børnene med fra deres barndom, at de har masser af den slags oplevelser med sig i sne, vand, skov, mark, mørke og sol. Det er oplevelser, som er præget af mange sanser, og som godt kan gøre barnet bange, give spænding, men også udvikle både det fysiske og psykiske mod. Her har institutioner et særligt ansvar, fordi rammerne der er for snævre til at udvikle et helt menneske. Det er vores opgave at vise, hvor meget større verden er.

Hvis institutions- og skoleverdenen er fattig på oplevelser med udfordringer og spænding, kan resultatet blive unge, som efter endt institutionsliv selv skaber sig et spændingsfyldt liv. Det kan være ved at lave graffiti, tyverier, køre for hurtigt eller dyrke risikodræt.

En forsker, Martin Führ fra Danmarks Pædagogiske Universitet, har ifølge Weekendavisen lavet en interessant undersøgelse om børns humor. I den forbindelse spurgte han bl.a. 960 børn i alderen fra 11-14 år om, hvad de forestillede sig kunne give point i kammeratgruppen. Resultatet blev, at nr. 1 var: At man har sin egen mening, og nummer to: At man har humor. Børnene mener også ifølge artiklen, at humor kan læres og er en stor hjælp for dem ved f.eks. konflikter og stress eller når de er kedede af det eller sure.

Både at sige sin mening og have humor kræver mod. Måske kan disse to områder, som fik flest point af børnene, også være vigtige fokuspunkter for de voksne omkring dem. Hvis børnene ikke har det godt i børnegruppen, har de også svært ved at lære nyt. Får de hjælp af de voksne med at udvikle deres humor i institutionsverdenen?

Som på så mange andre områder er det ikke kun det, de voksne siger, men også det de gør, der har betydning.

Hvis børn skal udvikle mod, er det også vigtigt, at de voksne omkring dem udviser mod. Mod til at være eksperimenterende, dumme sig, vise usikkerhed, kaste sig ud på dybt vand og tale i børnenes påhør om sin tvivl og usikkerhed, så børnene oplever voksne som gode modeller. At blive bekræftet og anerkendt med de følelser, man har, er et vigtigt afsæt for at turde begive sig ud på ukendt mark, det gælder både for børn og voksne. Her må de voksne hjælpe hinanden med både at forstå sig selv og de børn, som reagerer meget forskelligt fra dem selv. "Du skal bare...sige, gøre" hjælper ikke den, der har det svært.

Til sidst spurgte jeg Jonatan, hvorfor han absolut skulle indlade sig på noget så farligt, han kunne jo lige så godt blive her hjemme i Ryttergården og have det godt. Men han svarede, at der var ting, man måtte gøre, selv om de var farlige. "Hvorfor?" spurgte jeg. "Ellers er man ikke noget menneske, men bare en lille lort," svarede Jonatan.

Astrid Lindgren

Hvis man altid
er forsigtig, kan
man så forblive
menneske?

Alexander Solsjenitsyn

KLODS-HANS

Derimod kan det at få sat ord på, hvad det er, der gør, at man ikke tør noget, være en vej til at turde. "Når troldens navn er kendt, bliver den ikke så farlig længere."

Da den tidligere nævnte forsker Stephen J. Smith ville undersøge børns udvikling i forhold til det "at tage chancer", var det med særlig fokus på det enkelte individ og hvilken pædagogisk rolle andre børn og voksne spiller her. Han valgte at bruge legepladsen som udgangspunkt for sine iagttagelser af børn på forskelligt alderstrin, og han har også iagttaget de samme børn over et længere tidsrum og set, hvordan de turde mere og mere, og iagttaget hvad det var, der gjorde, at de udviklede sig til at mestre nye færdigheder. Han har også været i Danmark og fremhæver de spændende og fantasifulde legepladser, han har besøgt her. De findes bestemt, men også her i landet er der langt imellem dem – desværre. Der er dog ingen tvivl om, at i forhold til amerikansk standard er der store forskelle. I USA er sikkerheden og overvågningen i højsædet, og amerikanske pædagoger, som er på studiebesøg i Danmark, bliver virkelig forbavset over, hvor stor frihed vores børn har både ude og inde.

Det kan være svært at turde holde fast i at børn skal have en vis frihed i institutioner. F.eks. kan den meget berettigede forventning fra forældrenes side om, at vi skal passe godt på deres børn, være en barriere for at turde give slip. Tør pædagogerne lade barnet klatre højt op i et træ eller op på legehusets tag, springe over en å eller bare gå udenfor hegnet i institutionen og hente noget. Hvis man vil støtte børnenes udvikling af mod, kræver det en pædagogisk diskussion med forældrene om, at det kan betyde flere buler, våde sokker eller børn der smutter for langt væk. Jeg kan huske en lang diskussion på et forældremøde, om det var for farligt at have et bestemt højt træ på legepladsen fordi det tiltrak børnene.

At beskæftige sig med mod er også et oplagt samarbejdsområde mellem pædagogen og det enkelte forældrepar. Ved en forældresamtale kunne barnets mod være et lidt anderledes udgangspunkt for en samtale. Hvor oplever forældrene og hvor pædagogerne, at barnet er modig, hvor har det brug for støtte, og hvordan sker det på den bedste måde?

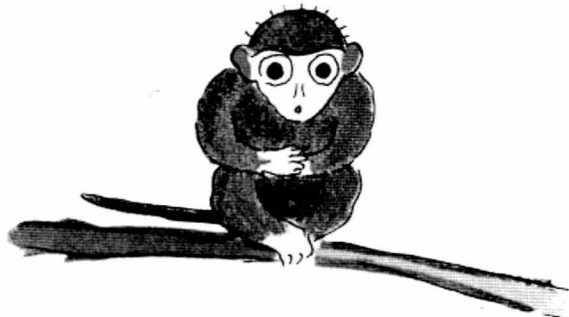
En helt særlig vinkel på mod hos pædagogen, finder man hos filosofiprofessoren Bollnow. Han bruger det norske ord "vågestykke" om det svære, det er, at turde opdrage, med den store chance det kan indebære for, at det ikke vil lykkes. Han taler om modet hos opdrageren til at være åben, at turde vise tillid, at turde give ansvar til andre og også at have mod til at erkende, at man tog fejl.

Det er en meget smuk måde, at beskrive det betydningsfulde arbejde, det er, at være pædagog. Vi skal turde opdrage og også turde lade være med at gøre det.

Håbet bygger
på modet til
at tænke det
utænkelige og
samtidig
handle inden-
for rammerne
af dét, der er
realistisk
muligt.

Frederik Dessau

NEJ!

En verden af modige mennesker

Inspireret af forfatteren Karen Blixen har jeg forsøgt at tænke over forskellige sider af emnet *mod* i relation til børn og deres liv i bl.a. institutioner. Måske var starten på mine refleksioner over mod i virkeligheden slet ikke, da jeg læste om Blixen og hendes liv, men da jeg som 3-årig fik bogen om Aben Osvald, som var modig og sagde "Nej" til den store dominerende abe.

Hvis vi vil støtte børnenes udvikling af mod helt fra de er små, kan det betyde, at de også bliver modige nok til at sige nej til os voksne. Tør vi det?

Vi skal planlægge og indrette en hverdag, med masser af spænding og udfordringer. Vi ruster børnene bedre til en god skolestart ved, at de tør ting med deres krop, har humor og tør sige både ja og nej, i stedet for at øve mere skoleprægede aktiviteter.

Som verden ser ud i dag for både børn og voksne, er der ingen tvivl om, at der mere end nogen sinde er brug for mennesker, der både har fysisk og psykisk mod.

Der er mange ting, vi kan gøre i den enkelte institution for at støtte børnene, både som individer og gruppe til at udvikle deres mod. Der er også områder, hvor vi skal være opmærksomme på ikke at fratage barnet dets umiddelbare gåpåmod og livsmod. Man kan også sige, at vi skal passe på, at de ikke aflærer modet i mødet med institutionslivet.

LITTERATUR:

Karen Blixen: *"Syv fantastiske fortællinger"* (Drømmeren) Gyldendal 1935.

Else Brundbjerg *"Kvinden, kætteren, kunstneren Karen Blixen"*, Know Ware 1985/1995.

Otto Friedrich Bollnow *"Eksistensfilosofi og Pedagogikk"*, 1976: Vågespill og nederlag i oppdragelsen (s.146-168), Christian Ejlers forlag.

Frederik Dessau *"Fine fornemmelser"*, Gyldendal 2002.

Holger Henriksen *"Civil courage"* Kvan, 1996.

Astrid Lindgren *"Brødrene Løvehjerte"*, Gyldendal 1973.

Egon Mathiesen *"Aben Osvald"*, Gyldendal 1947.

Leif Mousten *"Identitet og udvikling"* s. 78, Leif Moustens forlag 1986.

Mogens Pahu: *"Sandhed og storhed"* s. 11, Gyldendal 1994.

Ina Kjøge Pedersen, Weekendavisen 2-8 august 2002. *"Kan man fryse en prut?"*

Jean Jacques Rousseau *"Emile eller om opdragelse"*, Borgen 1962.

Stephen J. Smith: *"Risk and our pedagogical relation to children"*. State university of New York Press, 1998.

Samt *Ordbog over det danske sprog* (14) Gyldendal 1933. Aschehougs store citatbog, 1997.

Ulla Liberg er lektor ved Højvangseminariet.

Man opdager
ingen ny
verdensdel,
hvis man ikke
har mod til at
lade alle kyster
ude af syne.

André Gide

Mod beror
frem for alt på
viljen til at
have det.

Ellen Key